

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2023

Cilt/Volume: 2023

Sayı/Issue: 1

Farabi ve Platon Felsefesinde Mutluluk

Happiness In The Philosophy Of Farabi And Plato

*Masume Kanat**

Özet

Mutluluk, insan için hayatının her alanında ulaşmak istediği en büyük hedef olarak görülmüştür. Birçok düşünür, mutluluğu, insanın var olduğu andan itibaren aradığı ve bulmak için araçlar edindiği bir unsur olarak değerlendirmiştir. Mutluluk arayışı beraberinde iyi ve kötü olanı ayırt etme olanağı sağlamıştır. Ahlak felsefesinde iyi, eylem olarak ortaya çıktığında erdem olarak tanımlanmış ve erdemler mutluluğun kaynağını oluşturmuştur. Bu açıdan erdem ve mutluluk, toplumların düzenine de yön veren iki unsur olarak tanımlanmıştır. Erdemler yalnızca iyi olan ile değil aynı zamanda bilgi ile de mutluluğa kaynaklık etmiştir. Erdem ve mutluluk ilişkisi bilgi temelli bir yaklaşım meydana getirmiştir. Farabi, temelde erdem ve bilgiyi mutluluğun en yetkin aracı olarak değerlendirerek, ahlak ve siyaset felsefesine dair sistemini bu iki araç üzerinden şekillendirmiştir. Platon ise mutluluğu, idealar kuramına bağlı olarak yüksek iyiye ulaşmak ve ona dair bilgi elde etmekle mümkün görülmüştür. Biz bu makalede, İslam filozofu Farabi ve Yunan filozof Platon'un mutluluk anlayışlarını aktarmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Farabi, Platon, Mutluluk, Erdem, İyi Ahlak

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** masumekanat@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1356-8060.

Atıf/Citation: Kanat, M. (2023). Farabi ve Platon Felsefesinde Mutluluk. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2023 (1), 111-122.

Geliş/Received: 22.03.2022

Kabul/Accepted: 02.12.2022

Abstract

Happiness has been seen as the greatest goal that people want to achieve in every aspect of their life. Many thinkers have evaluated happiness as an element that people seek and acquire tools to find from the moment they exist. The pursuit of happiness has provided the opportunity to distinguish between good and bad. In moral philosophy, good is defined as a virtue when it emerges as an action, and virtues constitute the source of happiness. In this respect, virtue and happiness have been defined as two elements that shape the order of societies. Virtues have been the source of happiness not only with good but also with knowledge. The relationship between virtue and happiness has created a wise-based approach. Farabi basically evaluated virtue and knowledge as the most competent means of happiness and shaped his system of moral and political philosophy through these two tools. Plato, on the other hand, saw happiness as possible by reaching the higher good and obtaining information about it, depending on the theory of forms. In this article, we will try to convey the understanding of happiness of the Islamic philosopher Farabi and the Greek philosopher Plato.

Keywords: Farabi, Plato, Happiness, Virtue, Good, Moral

Giriş

Mutluluk başta ahlak felsefesi olmak üzere felsefenin birçok alt başlığında, insanın varoluşsal bir amacı olarak değerlendirilmiştir. İnsanın nihai gayesini ifade eden mutluluk, mahiyeti bakımından da aynı şekilde birçok konuyu ele almaktadır (Uslu, 2008: 477). Gerek eski dönem Yunan felsefesi gerekse İslam felsefesinde, mutluluk insan için ahlaki bir amaç ve yaşam gayesini konu almaktadır. İnsanın temel hedefi olan mutluluğa ulaşmak için bu süreçte fiziki olandan kendisini soyutlaması gerekmektedir. Bu açıdan metafizik anlamda ulaşılmaya çalışılan mutluluk önündeki engel bedendir. Daha genel ifade ile maddi alana dâhil olan her şey engel olarak kabul edilmektedir. Ancak eudaimonizm yani mutçuluk akımına göre insana dair bütün fiillerin temelinde mutluluk vardır. Mutluluk kavramı, bedenlen mutluluğu ifade etmekle beraber ruhen ortaya çıkan mutluluğu da konu edinmektedir. Hayatın her alanında olduğu gibi mutluluk için de bilgi yani bilmek gereklidir. Çünkü bilgiye ulaşmak, mutluluğa ulaşmanın ilk adımını ifade etmektedir (Uslu, 2008: 470).

Felsefenin temel konularından biri olan ahlak felsefesi başlığı altında incelenen mutluluk kavramı, genel olarak insanın teorik ve pratikte hedeflediği amacı kapsamaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi gerek İslam felsefesi geleneğinde gerekse Antik Yunan felsefesi geleneğinde, ahlak anlayışının özünde; bilge olmak ruhun yetkinliğe ulaşması, ölçülü ve adaletli olmak erdem ve mutluluğun kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan her iki geleneğin filozofları, mutluluğu da kapsayan ahlak felsefesinin üç ana sorununa cevap aramışlardır. Bunlar;

1. Yüksek iyi sorunu,
2. Doğru eylemde bulunma sorunu ve
3. Özgürlük sorunudur (Vatandaş, 2017: 2).

Felsefede mutluluktan kasıt sadece zihni bir mutluluk olmayıp ruhun yani zihnin her bakımdan nitelikli hale gelmesidir. Temelde teorik olandan pratik olana bir geçiş söz konusudur. Bu nedenle mutluluğun yalnızca içsel yani ruhsal boyutuna bağlı kalınmamalıdır (Özgen, 2005: 29). Ahlak filozofları açısından mutluluk, ahlaki davranışların sonucu olarak değerlendirilir. Eudaimonistçi ahlak filozofları mutluluk konusunda ve ona ulaşma yollarında farklı görüşler ortaya koymuş olsalar da insanın nihai hedefinin mutluluk olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır (Aydın, 2014: 55). İnsanın yaşadığı hayat boyunca iyi ve güzel olanın peşinde koşması, bu sayede felsefenin de konusu olmuştur.

Bu arayış, ahlak felsefesinin konusu olmakla beraber, dinlerde de birçok kanun ve ritüel insanın mutluluğa ulaşması için iletilmiştir. Bu açıdan ahlak felsefesinin konu aldığı mutluluk anlayışı hem dünyevi hem de metafizik özellik taşımaktadır.

Konumuzu Farabi ve Platon üzerinde işlememizin amacı, ahlak felsefesinin en önemli problemi olan mutluluk üzerinde en çok duran iki filozof olmasıdır.

1. Platon Felsefesinde Mutluluk

Antik Yunan felsefesinin ahlak anlayışında ana hedef mutluluktur. Ahlak felsefesine dair ilk örnekleri gördüğümüz Sokrates, ahlakı insan ruhu üzerinde açıklamıştır. Bu açıdan filozofa göre ruh; bilme yani düşünme yetisi ile yaratılmış ve bu yeti ahlaki mana da bir karakteri ifade etmektedir. Bilme eylemi ile yetkinliğe ulaşan ruh, mutluluğa da ulaşmış olur (Vatandaş, 2017: 3). Platon'un ahlak felsefesinin muhtevasını mutluluk kavramı oluşturmaktadır. İstenç dâhilinde gerçekleştirilen fiillerin amacı iyi olanı istemektir ve ancak iyi olan insanı mutlu eder. Filozofun ahlak felsefesinin temelini ise üç önemli öge oluşturmaktadır. Bu üç öge, en yüksek iyi, erdem ve devlettir. Platon için, ahlaki davranışların neticesi olarak en yüksek iyi, mutluluğu ifade etmektedir. En yüksek iyinin bireyde tezahürü, erdemi tanımlar iken, iyinin toplumda gerçekleşmesi ile devlet ile mümkündür (Özden-Elmalı, 2017: 132-133).

Ahlak ve mutluluk bağlamında hocasının birçok görüşüne katılan Platon'a göre mutluluğa götüren erdemın temelini bilgi oluşturmaktadır. Hocası Sokrates gibi erdem ve mutluluğu bağdaştıran Platon, kötülüğün ruhu mutsuz kılacağını, erdemın ise ruhu iyileştirip mutlu kılacağını savunmuştur. Aynı zamanda filozofa göre özgür olmanın yolu da erdemli olmaktır. Yani düşünen, akleden, bilgi ve bilgeliği seven insan özgür olmakla beraber, iyi olana ve mutluluğa ulaşan insandır. Bu açıdan yalnızca erdemli insan mutlu ve zengindir. Bunun tam zıttı şehvetinin ve hazın peşine düşen insan ise mutsuz ve tutsaktır (Durak, 1995: 28). Mutluluğun kaynağı olarak erdem, Platon için; bilgiyi ifade etmektedir.

Hocası Sokrates ile bilgi-erdem ilişkisi üzerine ortak görüşe sahip olan filozof ona atfedilen eserlerdeki sokratik diyaloglarda bilgi-erdem ilişkisini açıklar (Durak, 1995: 29). Platon'a göre erdem doğuştan sahip olunan bir unsur değildir çünkü bir insana doğuştan eksik olduğu için kıyamayacağımız gibi iyi huyları olduğu için de övemeyiz (Platon, 2017a: 42). Bu açıdan erdem ve mutluluktan önce bilgi gelmektedir. Bilginin temelini ölçülü olmayı yerleştiren filozofa göre pragmatik eylem erdemi ve bilgeliği temsil etmektedir (Platon, 2017a: 52). Bu bağlamda Platon için mutluluk, bilme eyleminin insana verdiği zevk ve bilgelik

dâhilinde yaşanır. Aklını kullanan ve iyi olanı aynı kişi olarak tanımlayan filozof ölçülü yaşam tarzını bu tip insana atfeder (Durak, 1995: 32). Bu açıdan filozof, erdem ve bilgiyi, iyi olan tanrıya benzemenin bir basamağı olarak ifade etmiştir. Her şeyi en iyi şekilde bilen ve yaratan tanrı, kötülüğün cezasını verdiği gibi erdemlerin ve iyi olanın karşılığını da mutluluk olarak vermektedir. Çünkü filozof için mutluluğun ve refahın kaynağı tanrıdır (Bettany, 2005: 492-493).

Mutlu insan profilini anlattığı *Devlet* isimli eserinde, düşünce ve eylemler bağlamında iyi ve kötü insan ayrımını yaparken iyi ve doğru olanın en büyük mutluluğa ereceğini, kötü ve yanlış olanın ise hiçbir zaman mutlu olamayacağını vurgular (Platon, 2020b: 39). Aynı zamanda mutsuz olmak insana fayda sağlamaz iken; mutlu olmak insan için fayda taşımaktadır. Buradan anlayacağımız üzere Platon'un mutluluk anlayışı her şeyden önce pragmatik bir anlayışa dayanmaktadır (Platon, 2020b: 40). Bir başka açıdan da mutluluğu ruh ile bağdaştıran filozof, insan ruhunun, değer bilinci ve eylemlerin sonucunu değerlendirme potansiyelinden dolayı; mutluluk ve ruhu bir arada işlemiştir. Bu bağlamda Platon'un mikrokozmos olarak nitelendirdiği insan vücudu, ruhun ahlaki manada iyi olması ve kemale ermesi için oluşturulmuş bir olgudur.

Filozof etik konusunda da biraz evvelde bahsettiğimiz üzere hocası Sokrates gibi düşünerek, insanın yegâne hedefinin mutluluk olduğunu ve mutluluğu ise ancak erdemli bir yaşam ile ulaşılabileceğini savunmuştur. Bu açıdan filozof, erdemleri ve ahlaka dair değerleri, varlıksal açıdan idealar dünyası ile bağdaştırıp, bunu insanın özünde yani ruhunda temellendirmeye çalışmıştır (Can, 2018: 138-139).

Platon için mutluluk ruhun yol göstermesi ile, insan bedeninin ve ruhunun bir uyum içerisinde olmasıdır. Bu bağlamda ruhu üç kısma ayıran filozofa göre ruh; akıl, can ve arzudan meydana gelir. Bu üç parça içerisinde öne çıkan akıl olmuştur çünkü akıl, ideaların ve özellikle iyi ideasına dair bütün bilgiyi elde etme potansiyeline sahip olan tek parçadır. Platon için bu bağlamda akıl, tanrısal bir unsurdur. Aynı zamanda akıl, ruhun arzudan oluşan parçasına da yön vermekle sorumludur. İnsan ruhunu, iyi ve doğru olana yönlendirme, arzu ve şehvetin ağına düşmekten koruyan unsur akıldır. İyi fiillerin yani erdemlerinde kaynağının akıl olmasından ötürü filozof, iyi olanı ve mutluluğu bağdaştırmıştır. Ancak Platon'a göre iyi olan arzu duyduğumuz şeyler olamaz çünkü insan istek ve arzuları konusunda hata yapabilmektedir (Birlik, 2013: 30). Bu açıdan iyi olan insanla birlikte onda var olmalıdır. İnsan özünde yani doğasında var olan iyiye göre yaşamalıdır. Özüne göre yaşayan insan ise en yüksek iyiye yani mutluluğa ulaşacaktır (Birlik, 2013: 31). Platon için mutluluk, iyi olana sahip olup ona göre

yaşamaktır. Bu durumun sonunda ortaya çıkan davranış ise erdem olarak adlandırılmaktadır. Buradan da anlayacağımız üzere erdemli davranışlar, iyi yaşamın bir sonucu olarak bizi mutluluğa götürecektir olan somut adımları ifade etmektedir.

Platon'a göre mutluluğun kaynağı iyi olmakla beraber ideaların en üstünde de iyi ideası bulunur ve iyi ideası insanın var olma amacını ve yüksek mutluluğu ifade eder. Akla tanrısallık atfeden filozofa göre insan, mutluluğu ile tanrıya dair bilgiye de ulaşırken aynı zamanda mutluluğa ulaşmak için iyi ideasının bilgisini kavramak, tanrısal bir olgu olarak değerlendirilmiştir (Birlik, 2013: 33). En yüksek iyi yani mutluluk için haz odaklı yaşamın insanı mutluluğa ulaştıramayacağını savunan filozof aklın, bilgeliğin ve saf doğru bilginin olmadığı yerde zevklerin ve hazzında bir anlamının olmayacağını ifade etmektedir (Birlik, 2013: 35). Her ne kadar erdemli yaşamın mutluluğa götüreceğini savunmuş olsa da Platon için; mutluluğun temelinde aslında orta yollu olmak vardır. Dengeli yaşamı gözetken filozof bedensel ve ruhsal açıdan erdemli olmakla beraber orta yollu olan kişinin sonsuza kadar mutlu olacağını savunur (Birlik, 2013: 36). Erdemli ve iyi yaşamı tanrı üzerinden değerlendiren filozof, tanrının iyi olduğunu, kötü olmadığını için ondan kötülüğün gelmeyeceğini ve ondan gelen iyiliğinde mutluluğa sebep olacağını dile getirir (Platon, 2020b: 68).

Aynı zamanda Platon'un felsefe sisteminin temelini oluşturan devlet anlayışında da erdemli bir yaşam ve mutluluğu kazanma üzerine kurulmuş bir yapının tasavvuru söz konusudur (Bayoğlu, 2012: 31). Çünkü filozof için devletin kuruluş amacı, toplum bireylerini mutlu etmektir. Aynı zamanda filozofa göre mutluluk, toplumun belirli bir kesimi değil her bireyi için geçerlidir (Bayoğlu, 2012: 59). Bu durumu heykel örneği üzerinden açıklayan Platon, bir heykelin gözünü başkasına güzel göstermek adına değil göz olduğu için ona uygun renge boyayıp hakkını vermek gerektiğini ifade ederken; bir çiftçinin de insan olduğu için mutluluğu hak ettiğini açıklar (Platon, 2020b: 116).

Liyakat sahibi olmanın da mutluluğun kaynağı olarak görüldüğü bu devlet sisteminde Platon için bekçi ancak kendi yaptığı iş üzerinden hayaller kurup mutlu olur. Ölçü hayat olarak tanımladığı liyakatli birey modelinin yaşadığı hayatın, uzman olduğu alan dışına çıktığında heva ve hevesine kapılıp, mutsuz bir yaşam süreceğini iddia eder (Platon, 2020b: 172). Aynı zamanda yöneticinin de mutluluğunu savunan Platon'a göre zor kullanan zorba yönetici de kendisi mutlu olamadığı gibi yönettiği halkı da mutlu olacakları refah seviyesine çıkaramayacaktır (Bayoğlu, 2012: 73). Buna bağlı olarak bu zorba kişi hiçbir zaman sevgi ve özgürlüğün verdiği mutluluğu da yaşayamayacaktır (Platon, 2020b: 309). Toplumdaki bireylerin güçlü ve sözü geçen bir yöneticinin mutluluğunu yine kendi mutlulukları için

sağlayacaklarını savunur (Platon, 2020b: 24). Devlet yönetiminde ve toplum içerisinde adalet olmadan mutluluğun sağlanamayacağını savunur (Bayoğlu, 2012: 120). Bu açıdan filozof biraz evvelde bahsettiğimiz gibi temelde bireysel mutluluktan çok toplumsal mutluluğu istemektedir (Bayoğlu, 2012: 138).

Platon'a göre devlet içerisindeki eğitim sisteminin de amacı mutluluktur. Bu mutluluğa ise diyalektik ile yani yüksek bilme eylemi ile ulaşılır. Ona göre bilme eylemi ve bilgin insanın nihai hedefi olan mutluluk için birer araç niteliğindedir (Bayoğlu, 2012: 103). Buna bağlı olarak Platon için bilmeye dayalı mutluluk, ilahi varlıkların bulunduğu yani idealar âlemi ile ilişkilidir. İnsanı mutluluğa eristirecek bilgi ve orta yollu davranışlar yani erdemlere dair bilgi ideal âlemde keşfedilir (Durak-Alaca, 2019: 6).

2. Farabi Felsefesinde Mutluluk

Yunanca bir ifade olan eudaimonia kavramı, İslam felsefesinde es-sa'ade ifadesine karşılık kullanılmıştır. Bununla beraber saîd kişi, yani mutlu kişi, Allah'ın iyi olana ulaşma konusunda her zaman yardım ettiği kişidir (Bircan, 2009, 48,49). İslam Felsefesi tarihinde ise mutluluk üzerine disiplinli bir çalışma ortaya filozof Farabi olmuştur (Bircan, 2009: 51).

İslam felsefesini sistemli hale getiren ve Muallim-i Sani olarak anılan Farabi aynı zamanda ilimleri sınıflandırması ve ideal devlet anlayışı ile öne çıkan bir İslam filozofudur. Genel manası ile Farabi'nin felsefe sistemi, mutluluk, erdem ve bilgi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mutluluk, erdem ve bilgi konularına birçok eserinde değinen Farabi, insanın nihai hedefinin yüksek iyi yani mutluluk olduğunu ifade eder. Gerek bu dünya gerekse diğer dünya için temelinde mutluluğun olduğu bir düzen tasavvurunda bulunmaktadır. Filozof için; insanın kendisi ve bulunduğu toplumun hem bu dünya üzerindeki mutluluğu hem de ahiret hayatındaki yüksek mutluluğu kazanmasının dört temel unsuru vardır. Ona göre her iki dünyanın da mutluluğu; nazari, düşünme, ahlaki ve fiili erdemlere bağlıdır (Farabi, 1974a: 122). İslam felsefesinde, mutluluk üzerinde en çok duran İslam filozofu Farabi olmuştur. Eserlerinde, mutluluğu kazanma yollarına yer vermiş olsa da özellikle Tahsilü's-sa'ade ve et-Tenbih alâ sebili's-sa'ade eserlerini mutluluk üzerine yazmıştır. Filozof için mutluluk, iyi olana yönelme üzerine bir tercihi ifade etmektedir. Yani herhangi bir amaç uğruna değil; mutluluğun kendisinden ötürü insan mutluluğu tercih eder. Bu açıdan mutluluk, gayelerin en yetkini olarak görülmüştür. Aynı zamanda Farabi için insan nefsinin maddi olan hiçbir şeye ihtiyaç duymadığı noktaya gelmesi mutluluk olarak tanımlanmıştır (Aydın, 2014: 55).

Farabi için mutluluğun kazanılması insanın var oluş amacını ifade etmektedir. Bu açıdan insan mutluluğa dair bilgiye ulaşmaya çabalar.

Filozof için mutlu olmak aynı zamanda eylemlerin amacını ve mahiyetini bilmektir. Buna bağlı olarak etik mana da mutlu olmayı ele alırken devlet anlayışında da mutlu olmayı esas almıştır. Salt iyilik olarak tanımlandığı mutluluğa ulaşmak için gösterilen çaba iyidir lakin bu açıdan iyilik eylemlerin mahiyetinde değil, mutluluk için faydalı olmalarından kaynaklanmaktadır. Filozof için bu mutluluğu engel olan her şey ise salt kötülük olarak ifade edilir (Durak, 1995: 67-68). İyi ve kötü olanın ayrımını yapan akıl, Farabi'nin mutluluk anlayışında da etkindir. Ona göre insan aklı, insanı kemale erdiren yegâne unsurdur. Buna bağlı olarak kemale ermek mükemmele ulaşmak o ise filozof için mutluluğu ifade etmektedir (Farabi, 2019b: 83). Mutluluk, insan ruhunun, ontolojik açıdan hiçbir desteğe ihtiyaç duymadan mükemmel olana ulaşmasıdır.

Mutluluğun bulunduğu bu üstün noktada, gayri cismani bir alana dâhil olan insan ruhu, sonsuza kadar orada kalmaktadır. Ancak filozof için bu noktaya ulaşmak, insan aklının iradesi dâhilinde gerçekleşen fiiller ile mümkündür. Mutluluğa engel olan iradi fiillerin varlığını da kabul ettikten sonra Farabi için mutluluğa dair yapılan iradi fiiller “iyi” olarak tanımlanmaktadır. Mutluluğa dair bu fiillerin dâhil olduğu alan ise erdemler alanıdır (Farabi, çev. 2019b: 84). Buna bağlı olarak bilgisizliğin ve cehaletin mutsuzluk olduğunu dile getiren filozofa göre cahil toplum, mutluluğa dair bilgisi olmayan ve ona bir bilgiye sahip olsalar dahi bunu idrak edemeyecek bir toplumdur (Farabi, 2019b: 114). İnsan aklını ameli ve nazari olarak ikiye ayıran filozofa göre ameli akıl, insandaki pratik yönü ifade ederken mutluluğunda somut halini temsil etmektedir. Farabi için mutluluk, ameli akla yani fiillere bağlı değildir ancak insanın mutluluğu idraki ve bu süreçteki mutluluğa dair öğrendiği bilgi ona mutluluğu vermektedir (Farabi, 1987c: 61).

Farabi için mutlu olmak, insanın fitratı gereği hayatının her alanında istediği bir şeydir. Bu açıdan mutlu olmak adına gerçekleştirilen her eylem, ahlaki çaba olarak adlandırılmaktadır. İnsanın ortaya koymuş olduğu her iyi eylem aynı zamanda mutluluk için bir çabayı ifade eder (Uslu, 2008: 472). Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Farabi için mutluluk erdem temeli üzerine kurulmuştur ve erdem, filozofa göre itidalli olmayı başarabilmektir. Bu açıdan insanın maddi olandan sıyrılması ve hem ruhen hem de bedenlen kendini özgür kılması, mutluluğa giden yolu ifade etmektedir. Farabi için maddi soyutlanma da nefis terbiyesi ile mümkündür. Bu sayede beden ve ruh özgür ve mutlu olur. Aynı zamanda iyi olanı yani erdemlerin kesin bilgiyi içermesinden ötürü buna bağlı olarak mutlulukta bilgiyi kapsamaktadır (Uslu, 2008: 474).

Bahsettiğimiz üzere ahlak ve mutluluk konuları birbirleri ile irtibatlı konulardır ve buna bağlı olarak mutluluğun, ahlakın bir amacı olarak değerlendirilmesi mümkündür. Farabi için aynı zamanda toplum içerisinde mutluluğu kazanmak, sosyal bir başarı niteliğindedir. Çünkü erdemli bir yöneticiye olan toplum, mutluluğu kazanmak adına bütün imkânlarla sahiptir. Buna bağlı olarak ortaya koymuş olduğu erdemli toplum modelinin yöneticisi de mutlu ve erdemli bir yönetici olmaktadır. Filozof gerek psikolojik gerekse sosyolojik açıdan mutlu olmayı bu şekilde açıklamıştır (Uslu, 2008: 475). Farabi için mutluluk bu dünya için de büyük önem taşımaktadır. Filozofa göre mutluluk, görünenler dünyasında kazanılır ancak öteki dünyada elde edilir. Buradan da anladığımız üzere Farabi maddi olanı inkâr etmez ancak mutluluk için iradeyi öne sürmektedir. Bu açıdan filozofa göre mutluluğu kazanmak bu dünyadaki fırsatlar ile de mümkündür (Uslu, 2008: 477-478).

Farabi için mutluluk insan özü ile bağlantılıdır. İnsan fitratına uygun yaşadığında ve kendinin gerçekleştirdiğinde de mutluluğa ulaşır. Aynı zamanda kendini gerçekleştirme sürecinde yaşadığı haz ve zevklerde bu mutluluğa dâhildir (Özgen, 2013: 145). Bilgiyi, mutluluğun aracı olarak gören Farabi bu konuda Sokrates'ten etkilenmiştir. Farabi için de felsefi bilginin amacı mutluluğa ulaştırmaktır. Buna bağlı olarak felsefeyi bilgiyi, yetkin olana ulaştıran bilgi olarak değerlendirmiştir ve ona göre insandaki mutluluğa ulaşma arzusu da bilme isteğinden kaynaklanmaktadır (Tokat, 2006: 138). Aynı zamanda bilme isteğinden kaynaklanmasından ötürü insanın kendisini gerçekleştirme konusunda bilgiyi öne süren filozof, bilgi-mutluluk ilişkisi konusunda Sokrates'ten farklı olarak, ilk varlıktan sudur eden faal aklın, insandaki düşüncüyü bilkuvveden bilfiil seviyeye çıkarması ile bilgiye dayalı iyi eylemde bulunan insanın mutlu olacağını savunur. Buradan da anlayacağımız üzere teoride ve pratikte Farabi felsefesinin en temel kavramı mutluluktur. Aynı zamanda bilgi ve mutluluğu da faal akıl ile ilişkilendirmesi, mutluluğun tanrısal bir kaynak ile bağlantılı olmasından kaynaklıdır (Özgen, 2013: 144). Bunun yanı sıra Farabi için kazanılan mutluluğun sürekli olması, eylemsel, duysal ve bilişsel açıdan çaba gerektirir. Yani insanlar iyi niyet ve eylemlere bağlı olarak mutluluk kalıcı hale gelir (Özgen, 2013: 146). Bu açıdan mutluluk özellikle bilgi ve ahlak ile yakından ilişkilidir. Çünkü bilgi ve ahlak mutluluğu amaç edinir. Buna bağlı olarak mutluluğun bilgi ile olan ilişkisini açıklayacak olursak; bilmek insana farkındalık ayırt etme ve muhakeme gibi özellikler kazandırarak onu yetkin bir varlık haline getirir (Özgen, 2013: 147).

Ahlakın ve bilginin bilişsel davranış olarak erdemleri ortaya çıkarması mutluluğu kaynaklık eden en önemli etken olmuştur. İyi ve güzel eylemler olarak tanımlanan erdemler, Farabi açısından ikiye ayrılır bunlar; ahlaki ve akli erdemlerdir. Akli erdemler insanın düşünsel

yönünü ifade ederken, ahlaki erdemler insanın ruhsal yani nefsanî yönünü ifade etmektedir. Bu her iki erdemde de amacı ortaktır yani mutluluktur. Bu açıdan Farabi, mutluluk için bilgiyi tek başına yeterli görmezken, insan nefsinin de yetkinliğe ulaşmasını mutluluğu kazanma yollarına dâhil etmiştir (Aydın, 2014: 56-57).

İnsanın var oluşunu ve eylemlerinin bir amacının olduğunu, bu amacı da mutluluğa ermek olarak yorumlayan Farabi, bu konuda Aristoteles'in fikirlerinden etkilenmiştir. Aristoteles için, insanların ortaya koymuş oldukları eylemlerin mutlaka bir amaca yönelik olması gerekir. Ona göre insan önce arzular ve sonrasında bu arzusu ile varmak istediği noktaya yani amacına ulaşır (Tokat, 2006: 136). Farabi, buna bağlı olarak insanın arzuladığı ve ulaşmak istediği noktayı mutluluk olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda filozof için mutluluk, en yetkin amaçtır ve bütün çabalar yalnızca o yetkin amaç için ortaya koyulur. Bu açıdan mutluluk gibi yetkin bir amacı elde eden bir insan için ulaşılacak başka bir amaç kalmamıştır. Amaç mutluluktur ancak Farabi için bunu nasıl bir mutluluk olduğu önemlidir ve filozof mutluluğu, gerçek ve sahte mutluluk olarak ikiye ayırmıştır. Yani mutluluğu çok yönlü hale getirip bazı noktalarda amaç, bazen de araç olarak değerlendirerek; insanın özünde nasıl bir mutluluğa ulaşacağını belirlemeye çalışmıştır (Tokat, 2006: 137).

Sonuç

Mutluluk gerek dünyevi gerekse metafizik anlamda insanın nihai amacı olarak görülmüştür. Ahlak felsefesinin temel konusunu oluşturan mutluluk, iyi, erdem ve özgürlük üzerine şekillenmiştir. Eylemlerin sonucunun bizi mutluluğa götürmesi üzerine erdemler ve erdemlerin mutlulukla ilişkisi tartışılmıştır. Gerek Platon ve gerekse Farabi için erdemlerin bilinçli bir şekilde ortaya çıkması gerekmektedir. Bilinçten kastımız, davranışın bir bilgi dâhilinde ortaya çıkmasıdır. Yani mutluluk için her iki filozof da bilgi ve davranışın sonucunu erdem olarak yorumlamıştır. Bu açıdan erdemlerin insanların mutluluğuna kaynaklık etmesinin de temelinde bilme ve bilme isteğinin bulunduğunu görmekteyiz. Farabi bilgiyi, faal akıl etkisi ile aktarırken, Platon için bilme eylemi idealar kuramı çevresinde şekillenmektedir. Yüksek iyinin yani ideasının bilgisine ulaşmak da mutluluğa dâhildir. Aynı şekilde Farabi içinde bilgiye ve iyi olana ulaşma sürecindeki eylemler insana mutluluk vermektedir. Her iki filozof, devlet anlayışlarını erdem, adalet, bilgi ve mutluluk üzerinden aktarmıştır. İnsanın toplum içerisinde veya yaşadığı topraklarda mutlu olmasını en büyük sebebi de temelde o toprağın yöneticisi ve insanlara sağlanan olanaklar olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak Farabi ve Platon, en başta erdemli bir yönetici örneği üzerinde durmuşlardır. Mutluluğun kaynağı olan erdem, bir

yöneticinin toplumunun mutlu olmasındaki en büyük etkeni olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda Farabi, bu yöneticinin olmaması durumunda yetiştirilmesi gerektiğinin savunmuştur. Toplumunda sağlanan adalet ve eğitim sistemi bireylerin mutluluk kaynağı olarak ifade edilmiştir. Ayrıca her iki filozofta da gördüğümüz üzere, bireyin mutluluğundan ziyade toplumun mutluluğu daha ön plandadır.

Her iki filozofun da ortak görüşü olarak bireyin mutluluğunun temelinde ölçülü davranışı görmekteyiz. Yani orta yollu olmak erdemli olmakla beraber bireysel mutluluğun da kaynağı olarak yorumlanmıştır. Orta yollu olmak, arzuların kontrolü ile mümkündür. İnsanın arzularına ve isteklerine karşı koyabilmesi yani şehvet, öfke, hırs gibi duygularını bastırması, davranışını ölçülü kılmasına sebebiyet vermiştir. Farabi, yaşadığımız dünyayı da mutluluğun aracı olarak görürken, Platon için gerçek mutluluk idealar âleminde dir.

Kaynakça;

- Aydın, F. (2014). Teleolojik Ahlak Açısından Mutluluğa Ulaşmada Ahlaki Değerlerin Yeri. *Asya Öğretim Dergisi* 2, 1-17.
- Bayoğlu, E. (2012). Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı*. 146.
- Bettany, G. B. (2005). *Dünya Dinleri Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yay.
- Bircan, H. H. (2009). *İslam Felsefesi Üzerine*. Van: Bilge Adamlar Yay.
- Birlik, V. (2013). Platon ve Aristoteles'in Erdem Anlayışının Akıl, Bilgi ve Mutluluk ile Olan İlişisini Karşılaştırılması. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı*. 109.
- Can, M. (2018). Platon Düşüncesinde Ahlaki Değerlerin Ruhla Olan İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 61. 133-144.
- Durak, N. (1995). Platon ve Farabi Felsefesinde Erdem Kavramı. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Türk-İslam Düşüncesi Tarihi Bilim Dalı*. 117.
- Durak, N, Alaca, C. (2019). Farabi'de Mutluluk Tasavvuru ve Eskatolojik Boyutu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2-43, 5-23.
- Farabi. (1987a). *Fusulü'l - Medeni*. trc. Hanefi Özcan. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Farabi. (2019b). *İdeal Devlet*. trc. Ahmet Arslan. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Farabi. (1974c). *Mutluluğun Kazanılması*, trc. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Özden, Ö. Elmalı, O. (2017). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yay.
- Özgen, M. K. (2013a). Farabi Felsefesinde Bilgi ve Terapi\Bilginin İyileştirici Gücü. *Bilimname*. 2-25. 133-155.
- Özgen, M, K. (2005b). Farabi'nin Mutluluk Anlayışı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı*. 356.
- Platon. (2020a). *Devlet*. trc. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2017b). *Protagoras*, trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Tokat. L. (2006). Farabi Felsefesinde Mutluluğun Araştırılması. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 6-3. 133-157.
- Uslu, B. N. (2018). Farabi ve Aristoteles'te Mutluluk Ahlakı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2-8: 469-480.
- Vatandaş, S. (2017). Felsefenin Kadim Bir Konusu Olarak Ahlak ve Ahlak Eylemin Amacı olarak Mutluluk. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4-7. 1-9.